SOUHRN

Profesní kompetence sociálních pracovníků a jejich hodnocení klienty

Tato monografie představuje syntézu podstatných výsledků, vyplývajících z realizace výzkumného projektu GAČR č. 406/034/0535 s názvem „Profesní kompetence sociálních pracovníků a jejich hodnocení klienty“. Jejím cílem je zprostředkovat relevantní okruh domácích i zahraničních vědeckých informací, které se vztahují k této problematice, a podat zprávu o nejdůležitějších výsledcích, jichž bylo dosaženo v rámci čtyř dílčích výzkumných projektů. V neposlední řadě je jejím účelem podnítit další odborný zájem o studium této významné tématiky, která byla v naší domácí odborné literatuře, v komparaci s literaturou zahraniční provenience, poněkud opomíjena.

První kapitola – **Sociální práce jako činnost, obor a profese** – se zabývá problematikou vymezení oboru sociální práce a jeho charakteristickými znaky, k nimž patří jeho interdisciplinární povaha a multiparadigmatická struktura. Pozornost je věnována také vztahu sociální práce k jiným vědním disciplínám, zejména vůči sociální pedagogice. Pojetí sociální práce ve smyslu profesionální činnosti je ilustrováno krátkým historickým přehledem jejího vývoje, popisem základních činností, které s touto profesí souvisí, a výkladem hledisek, které se vztahují k posuzování její kvality. Zvláštní pozornost je v této kapitole věnována problematice pojetí psychologického a sociálního poradenství a důležitým aspektům, které umožňují jejich rozlišení. V závěru této kapitoly je sociální práce charakterizována jako studijní obor, který má svou historii, vývoj a současnost.

Druhá kapitola – **Kompetenční přístup a jeho aplikace v sociální práci** – je věnována charakteristice pojmu kompetence, popisu vnitřní struktury kompetencí a podrobnějšímu přehledu jejich nejužívanějších klasifikací. V této kapitole je nastíněn proces identifikace kompetencí a uvedeny metody, které se k tomuto účelu nejčastěji využívají. Závěr kapitoly je věnován možnostem a omezením aplikace kompetenčního přístupu v oblasti sociální práce a vymezením základních aspektů struktury profesních kompetencí, které se v ní uplatňují. Kompetence v sociální práci jsou konceptualizovány především jako komplexy vědomostí, dovedností a hodnot.

Třetí kapitola – **Profesní vědomosti v sociální práci** – podává explikaci pojmu vědomosti, stručně charakterizuje jejich nejdůležitější formy i proces jejich osvojování. Zvýšená pozornost je v této kapitole věnována vztahu mezi profesními vědomostmi v sociální práci a její teoretickou poznatkovou bází, která je vymezena specifickou paradigmatickou povahou i relativně vysokou mírou vnitřní inkonzistence. V této kapitole je diskutován pojem teorií sociální práce a jsou v ní uvedeny některé významné možnosti jejich třídění. Speciální důraz je věnován přehledu některých taxonomií vědomostí, které se uplatňují především v zahraniční sociální práci.

Čtvrtá kapitola – **Profesní schopnosti a dovednosti v sociální práci** – pojednává o základním vymezení pojmu schopnost a dovednost i o základních druzích a klasifikacích schopností a dovedností. Rozhodující část této kapitoly se týká podrobnějšího popisu schopnosti empatie a otázkám její konceptualizace a také schopnosti zvládat stres, který je chápán v systémové perspektivě souboru proměnných, jež se vztahují ke kategorii stresorů, percipovaného stresu, aktuálních reakcí na stres, dlouhodobých důsledků stresu a osobnostních moderátorů stresu. V závěru kapitoly je uveden příklad využitelné taxonomie schopností a dovedností, kterou lze uplatnit v sociální práci.

Pátá kapitola – **Profesní hodnoty v sociální práci** – se vztahuje k vymezení pojmu hodnota a jejímu odlišení od pojmu postoj. Jádro kapitoly spočívá v přehledu a podrobnějšímu popisu vybraných psychologických taxonomií hodnot i taxonomií, které vznikly přímo v oboru sociální práce. Zdůrazněn je pohled na problematiku hodnotových orientací v sociální práci v průběhu jejího vývoje. V závěru kapitoly jsou probrány některé relevantní interkulturní aspekty hodnot a kulturních kompetencí sociálních pracovníků.

Šestá kapitola – **Vybrané systémy profesních kompetencí v sociální práci –** podrobněji popisuje některé teoretické i empiricky odvozené taxonomie profesních kompetencí, které byly vyvinuty v USA, ve Velké Británii i v České republice. Profese sociálních pracovníků je rovněž charakterizována také prostřednictvím hledisek některých významných profesiografických systémů, tj. americké sítě pracovních informací (O*NET), britského systému národních profesních standardů (NCVQ) i prostřednictvím českého integrovaného systému typových pozic (ISTP).

Sedmá kapitola – **Pomáhající interakce jako základ sociální práce** – reflektuje způsoby poskytování sociálních služeb především jako procesy pomáhání. V obecné rovině nastiňuje systém determinujících faktorů interakce člověka s jeho prostředím a podrobněji charakterizuje pomáhající proces i jeho základní strukturální prvky. Jádro této kapitoly představuje pasáž týkající se vedení poradenských konzultací s klienty, které je explikováno prostřednictvím popisu jejich úvodní, diagnostické, intervenční a finální fáze.

Osmá kapitola – **Hodnocení sociálních pracovníků klienty** – informuje v souvislosti s procesy hodnocení o dispozičním dotazníkovém i lexikálním přístupu k osobnosti, označovaném v odborné literatuře často jako přístup tzv. velké pětky (Big Five). Otázky hodnocení a problémy, které s nimi souvisí, jsou v této kapitole pojednány v kontextu s procesy a zákonitostmi sociální kognice, komunikace a interakce. Pozornost je věnována specifickým problémům vyplývajícím z percepce, komunikace a interakce neurotických, osobnostně akcentovaných a drogově závislých klientů. V druhé části kapitoly je popsána soustava komunikačních a interakčních kompetencí sociálních pracovníků, jejíž vznik je inspirován literaturou z oblasti psychoterapie.

Devátá kapitola – **Výzkum profesních kompetencí sociálních pracovníků** – je souhrnem popisu výzkumných aktivit a jejich výsledků, kterých bylo dosaženo v rámci dílčích výzkumných projektů A, B, C a D. Výzkumný projekt A se zabýval otázkami percepce předloženého komplexu profesních kompetencí u souboru sociálních pracovníků, kteří pracují v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Výzkumný projekt B se věnoval otázkám výzkumu percepce kompetencí sociálních pracovníků sociálně-právní ochrany dětí u jejich dospělých klientů. Ve výzkumném projektu C byly empiricky řešeny otázky komparace percepce profesních činností a osobnostních vlastností sociálních pracovníků u souboru profesionálů v oblasti sociální práce a u souboru laiků. Výzkumný projekt D se týkal problematiky hodnocení profesních kompetencí u sociálních pracovníků sociálně-právní ochrany dětí očima jejich vedoucích pracovníků.

Desátá kapitola – **Výzkumné závěry –** podává v několika základních a stručně komentovaných tezích přehled nejvýznamnějších výsledků, které rezultují z realizace výzkumných projektů A, B, C a D.

Publikace představuje jeden z prvních domácích pokusů o teoretické a empirické zkoumání složitých otázek profesních kompetencí sociálních pracovníků v zajímavém interdisciplinárním průniku psychologie a sociální práce. Teoretické i empirické výsledky uvedené v této publikaci je vhodné proto chápat jako heuristicky předběžné a jako výsledky, které nutně vyžadují další teoretické studium a zejména výzkum v rámci dalších navazujících projektů, jimž by se chtěl autorský tým i v budoucnu věnovat. I přes uvedenou skutečnost je možné řadu výzkumných zjištění již nyní aplikovat především do oblasti vzdělávacích vysokoškolských programů oborů sociální práce s cílem zvýšit jejich obsahovou kva-

litu. Mnohé poznatky uvedené v této publikaci mohou také posloužit i jako určitá zpětná vazba pro sociální pracovníky, kteří působí v přímé i nepřímé praxi sociální práce.